

РОЗВИТОК МЕДИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В ЛУЦЬКУ В 1914–1920 рр.

1914–1920 рр. були надзвичайно важкими для Західної України і Луцька зокрема. У цей час місто було прифронтовим, неодноразово переживало захоплення військами. У 1917 р. Луцьк, ще не вийшовши зі складних випробувань Світової війни, вступив у період громадянської. Таке історичне тло закономірно було несприятливим для розвитку міської інфраструктури. Разом із тим, у 1914–1920 рр. місто змогло не тільки зберегти значну частину своїх інфраструктурних надбань, але й подекуди розвинути її окремі елементи.

Луцьк знаходився в межах найближчого тилу, тому сюди йшов досить великий потік поранених солдатів. У місті діяли різні шпиталі та лікарні, як військові, так і міські, повітові. Функціонування медичних закладів у Луцьку було одним з першочергових завдань для органів місцевого самоврядування. Наприклад, вже в листопаді 1914 р. управа планувала перенести єврейську школу «Ішибот» зі Старого міста на окраїни міста (в Красне або у приміщення Пінчука у Вульці) для того, щоб віддати звільнену будівлю під військовий лазарет [3, арк. 86–86 зв.]. В умовах війни поширювалася антисанітарія, що призводило до перманентних спалахів епідемії. Основною медичною проблемою у цей час був тиф, а також, подекуди, віспа та венеричні захворювання.

Головним медичним закладом у Луцьку була повітова земська лікарня. Вона почала діяти у місті ще до війни і функціонувала до евакуації в серпні 1915 р. Станом на 1915 р. лікарня мала можливість одночасно прийняти 40 важкопоранених і легкопоранених, а також 20 пацієнтів з інфекційними захворюваннями. Персонал медичного закладу складався з одного лікаря, чотирьох фельдшерів і 10 працівників палатної прислуги. Медсестер не було. Серед поранених переважали вищі військові чини, хоча з початком військових дій з місць боїв доставляли також солдатів місцевого гарнізону [16, арк. 26].

Досить швидко, вже в другій половині 1914 р. – на початку 1915 р., медики почали скаржитися, що персонал Луцької дільниці перевантажений роботою, а лікарня переповнена хворими. Тому, 20.01.1915 р. на вулиці Рівненській було відкрито нове відділення луцької земської лікарні (приміщення на три кімнати було орендоване). За деякими даними, тут розміщувався венеричний відділ [16, арк. 2–6, 126–127].

Однією з головних проблем медичних закладів Луцька було недостатнє фінансування та малі ресурси у боротьбі проти епідемічних захворювань. Наприклад, 19.03.1918 р. Луцька міська управа жалілася Луцькій повітській земській управі на те, що не вистачає інвентаря для проведення дезінфекції під час боротьби з епідемією тифу, незважаючи на те, що в кінці лютого того ж місяця вона отримала від Міністерства народного здоров'я 100 000 крб. спеціально для цієї боротьби [8, арк. 21, 88].

Ще у перші роки війни, за планом Всеросійського союзу міст по здійсненню допомоги хворим і пораненим воїнам, Луцьк міг розраховувати на відкриття лазарету за рахунок цієї організації, оскільки знаходився в районі військових дій [2, арк. 27], проте через невідомі причини міське керівництво не подавало заявки на участь у цій організації значний період і зробило це тільки в серпні 1916 р. після повернення до міста російських військ [6, арк. 16–16 зв.]. Такий крок ускладнив і без того скрутне фінансове становище міста та луцьких лікарень зокрема.

У квітні 1915 р. зафіксовано випадки захворювань висипним тифом жителів Луцька й солдатів місцевого гарнізону. У липні 1915 р. захворювання висипного тифу в Луцьку набуло масштабу епідемії. За перший тиждень відомо два, а за іншими свідченнями – чотири, смертельних випадки [16, арк. 1]. Для того, щоб достойно боротися проти тогочасної головної медичної проблеми професійний союз лікарів у м. Луцьк (12 лікарів на чолі із Пінесом) 26.04.1918 р. встановили правила нічних чергувань. Вони передбачали: 1) чергування з 8 вечора до 8 ранку, 2) прийом пацієнтів удома, 3) виїзд до хворого за рахунок пацієнта (за винятком бідних) [8, арк. 36–36 зв.]. Проте, навіть в березні 1920 р. епідемія тифу продовжувала лютувати в Луцьку [18, арк. 89].

Навантаження на медичних працівників було великим. Тільки за період від осені 1914 р. і по 17

червня 1915 р. персонал лікарні оглянув більше 400 чол., які потенційно могли бути хворими на тиф. Крім того, була проведена значна робота з вакцинації населення. 13 липня 1915 р. медики доповідали, що за річний період провели щеплення від віспи 7 913 чол. [16, арк. 80, 83].

У серпні 1915 р. лікарня припинила своє існування у зв'язку з евакуацією [16, арк. 110]. Наразі невідомо, як функціонувала санітарна служба та лікарні в місті під час австрійської окупації в серпні 1915 – травні 1916 р.

Після повернення міських установ з евакуації влітку 1916 р. лікарня відновила свою роботу. Через епідемію тифу місто потребувало великої кількості лікарів та медперсоналу. Навіть пізніше, в травні 1918 р., управа випрошувала одного лікаря та п'ятьох фельдшерів, незважаючи на те, що тут вже було 12 вільнопрактикуючих лікарів, а також одна акушерка. Станом на листопад 1918 р. у місті розміщувалися земська та венерична лікарні, а також епідемічний відділ (колишній т. зв. «Тетянівський комітет») і приватна клініка лікарів Мінінзона та Пінеса (він заодно був головою міської думи), яка займалася хірургічними, гінекологічними та очними захворюваннями. Кожна установа була розрахована на 30 пацієнтів. Крім того, в місті діяла амбулаторія з аптекою при ній, дезінфекційна міська камера з апаратом «Геліос» (для дезінфекції медичних інструментів), готували відкриття амбулаторії для дослідження харчових продуктів. Проте через недостатнє фінансування невдовзі було розформовано низку санітарних установ [8, арк. 36–36 зв., 48–48 зв., 73–74].

У жовтні 1919 р. для зменшення витрат венерична, епідемічна лікарні та міська амбулаторія, які через різні обставини працювали в одному місці, були об'єднані в єдиний міський шпиталь, де працювало два лікарі, два фельдшери, три медсестри. Начальником нової лікарні став Липинський. Щоправда, пізніше ці медичні структури знову роз'єднали [17, арк. 108, 131].

У цей час заробітна плата лікаря становила 1200 руб., фельдшера – 450 600 руб., медсестри – 450 руб. Інші працівники лікарні отримували значно менше: дезінфектор – 300 руб., санітар – 100 руб., санітарка – 250 руб., кухарка, прачка – по 80 руб. [17, арк. 135]. Для того, щоб оцінити матеріальне становище та купівельну спроможність медперсоналу, варто порівняти їхні зарплати з тогочасними цінами на найважливіші товари. Наприклад, 1 пуд (16 кг) пшениці в лютому 1920 р. коштував 135 руб., 10 курячих яєць – 12 марок (марка становила приблизно 0,5 руб.), 1 фунт (приблизно 0,4 кг) цукру-рафінаду – 10 марок, чаю – 45 марок, свинини – 7 16 марок [18, арк. 45–46, 58–59, 23]. Можна стверджувати, що заробітної плати прачки чи кухарки не могло вистачити навіть для годування однієї людини, не кажучи вже про дітей.

Загалом, зважаючи на військові обставини, у місті була досить розвинута медична інфраструктура. Зокрема, в кінці липня 1918 р., крім лікарень, в Луцьку були три приватні аптеки (Ф. Злоцького, Л. Даля, Реномена) [9, арк. 66], а в документах за грудень того ж року згадуються ще два аптечних магазину (Ерліха та Хамиша) [10, арк. 13–14 зв.]. В жовтні 1919 р. в місті почав функціонувати перший стоматологічний кабінет Корчемного при міській лікарні [17, арк. 105]. Така досить вузька спеціалізація та часте переформатовування міських медичних закладів свідчить про стрімкий розвиток лікарської справи у Луцьку. Очевидно, цьому сприяла і велика кількість пацієнтів.

У Луцьку існувала ветеринарна амбулаторія. Зусилля спеціалістів були організовані у межах двох ветеринарних дільниць. Крім Луцька, ветеринарні лікарі працювали також у Торчині та Рожищах, звідки до Луцька надходила худоба для забою на м'ясо. Ветеринари слідкували за поширенням захворювань серед тварин та виїздили на місця для надання допомоги.

Кваліфікованих спеціалістів катастрофічно не вистачало, тому в літній час проблему намагалися вирішити залученням студентів ветеринарних спеціальностей. З 30.09.1915 р. влада навіть заборонила надавати відпустки ветеринарним лікарям та фельдшерам у військовий час [11, арк. 42–59; 12, арк. 74]. Робота ветеринарної служби набувала особливого значення. Персонал амбулаторій в міру своїх можливостей слідкував за тваринами, які направлялися у військо, а також реквізіціями коней для кінних частин армії, що проходили через місто [11, арк. 65].

За даними луцьких ветеринарів, у 1914–1916 рр. найпоширенішими хворобами тварин були: сап, сибірська язва, септицемія, чума і рожа свиней, сказ, ящур, короста, дистоматоз, шлункові хвороби гусей [15, арк. 1]. Зокрема, в 1914 р. ветеринарна служба боролася з епідемією сапу. Населенню виплачувалася грошова винагорода за знищення тварин, хворих на сап. Наприклад, за коня від одного року виплачували 90 руб. [12, арк. 71]. Увесь район дій Південно-Західного фронту у цей час залишився практично без тварин: частина їх була захоплена австрійськими військами, інша – використана для потреб російської армії [15, арк. 2–3].

У березні – грудні 1918 р. після деякої паузи друга луцька дільниця ветеринарної служби відновила

свою роботу. На роботу наймали нових лікарів, ремонтували старі амбулаторії або ж обладнували нові приміщення, закупляли медикаменти [13, арк. 1–48]. Хоча, природно, існували і проблеми. Новий ветеринарний лікар першої дільниці Грундульс скаржився в повітову земську управу на відсутність елементарних умов для праці [14, арк. 24].

Міська влада розуміла першочерговість боротьби з антисанітарією. Досить швидко після загострення епідеміологічної ситуації для асенізаційного обозу, що займався чисткою міста, було куплено пневматичний насос [5, арк. 15–17]. Крім того, у місті було побудовано артезіанські колодязі [4, арк. 7–8], а деякі свідчення вказують на те, що в місті діяв хіміко-бактеріологічний кабінет Всеросійського земського союзу [7, арк. 17].

Проте ці починання були мізерними на фоні масштабності проблем. 19.08.1916 р. управа констатувала, що у зв'язку з перебуванням у місті військ та штабу, збільшилося забруднення міста [6, арк. 12–12 зв.]. Вже катастрофічною ситуація стала в січні 1918 р. Восени попереднього року деякі військові частини, що розташовувалися поблизу Луцька прийшли в місто на зимівлю. У зв'язку з тим, що фураж в цей час не постачали до повітового центру (через українсько-радянську війну), до кінця грудня 1917 р. відбувся масовий падіж коней (близько 4 000 голів). Вже 12.01.1918 р. начальник луцької повітової міліції Ткачук писав, що трупи мертвих коней розкладалися через відлигу на вулицях міста. Це сприяло зараженню повітря. Міська влада намагалася діяти швидко. Було видано спеціальну постанову мешканцям: встановлено систему вивозу сміття (плата за вивіз одного возу складала 5 руб.), заборонили складати сміття поза відведеними місцями, особливо біля водойм. З допомогою великих бочок сміття вивозили на одне державне та 10 приватних сміттєзвалищ [8, арк. 3, 11, 14, 49–49 зв., 62, 73–74; 18, арк. 25].

Проте цих зусиль було недостатньо. Багато залежало від простих лучан, а вони проявляли низький рівень громадянської позиції. Типовим було засмічування берегів річок, тротуарів [18, арк. 136]. Крім того, не вистачало коштів та робочої сили, щоб вивезти всі трупи коней (хоча у розпорядженні міської влади було 23 підводи). Дійшло навіть до позики в приватних осіб, чого не було раніше. Весь 1918 р. держава не могла виділити потрібних коштів (26–50 тис. руб.), хоча видатки на санітарну частину в місті на той час (листопад 1918 р.) вже сягали 63 060 крб. З березня 1918 р. функціонувала окрема санітарна міська організація [8, арк. 3, 11, 14, 49–49 зв., 62, 73–74] (санітарна комісія діяла і у довоєнний період, з 1900 р. [1, 321]). Також варто відмітити, що, незважаючи на скрутні часи, лучани мали можливість насолодитися таким досягненням цивілізації, як лазні. Усього в місті функціонувало три лазні [8, арк. 3, 11, 14, 49–49 зв., 62, 73–74]. Вартість послуг була досить високою: купання в загальній лазні – 3 руб. з особи, у ванній – 7 руб. [17, арк. 143] Крім того, лучани мали можливість купатися в Стиру. У місцях купання надавалися послуги загального (в 1920 р. це коштувало 2 марки) та приватного (5 м.) душу, оренди човна (10 м. за 1 год. користування) [18, арк. 190].

Залучення сил самих лучан до очищення міста було питанням часу. Слід відмітити, що санітарна комісія у Луцьку діяла з початку століття, проте, очевидно, після початку війни та втягнення міста до її виру, питання чистоти у повітовому центрі перетворилося на третьорядне. Тому потрібен був новий поштовх для покращення ситуації. Після вересневих виборів до міської думи в 1917 р. місто було поділено на 14 санітарних округів. За ними закріпили депутатів-опікунів [19, 4]. Але їхня діяльність була вкрай пасивною. В травні 1920 р., за рішенням магістрату, територію Луцька було повторно поділено на 10 округів. У кожному з них було обрано по два куратора, які повинні були стежити за чистотою на вулицях [18, арк. 170–171]. Проте і цього виявилось недостатньо.

Підсумовуючи питання розвитку медичної інфраструктури у Луцьку в 1914–1920 рр., слід зауважити, що надзвичайно серйозним був вплив Першої світової і громадянської воєн та пов'язаних з ними проблем. Перманентні реформування лікарень, шпиталів та амбулаторій не вирішувало проблему, а були, скоріше, ситуативним намаганням приборкати найактуальнішу для конкретного періоду проблему: тиф, віспу, венеричні захворювання. Разом із тим, велика кількість пацієнтів та, відповідно, практики прискорювали розвиток медицини, зокрема і у Луцьку. Для міста це означало появу спеціалізованих лікарень та відділень, зокрема першого стоматологічного кабінету, приватних лікарень, що займалися очними, гінекологічними захворюваннями. Крім того, збільшення ролі медицини в житті лучан призвело до зростання авторитету лікарів, появи їх в органах міського самоврядування. З головних проблем, які існували у цій галузі, слід виділити недостатнє фінансування та перевантаження роботою.

2. Держархів Волинської обл. Ф. 3, оп. 1, спр. 1285. Циркуляри Волинського губернатора та постанови Луцької міської думи про облаштування братських військових кладовищ, 1914–1915, 101 арк.
3. Держархів Волинської обл. Ф. 3, оп. 1, спр. 1291а. Циркуляр Волинського губернатора про збір пожертвувань та подарунків для хворих і поранених воїнів та відомості пожертвувань по м. Луцьк, 1914–1916, 96 арк.
4. Держархів Волинської обл. Ф. 3, оп. 1, спр. 1469. Заяви жителів м. Луцьк та переписка з начальником технічних робіт гідротехнічного відділу Південно-Західного фронту про облаштування в м. Луцьк артезіанських колодязів, 1915–1917 рр., 23 арк.
5. Держархів Волинської обл. Ф. 3, оп. 1, спр. 1582. Переписка з Волинським губернатором про облаштування в м. Луцьк асенізаційного обозу, 1916 р., 21 арк.
6. Держархів Волинської обл. Ф. 3, оп. 1, спр. 1584. Постанови Луцької міської думи, 1916 р., 53 арк.
7. Держархів Волинської обл. Ф. 3, оп. 1, спр. 1586. Заяви жителів м. Луцьк про нагляд за майном, що було залишене під час евакуації, 1916 р., 55 арк.
8. Держархів Волинської обл. Ф. 3, оп. 1, спр. 1648. Переписка з начальником Луцької повітової міліції про санітарну очистку м. Луцьк. Оголошення про організацію санітарно-очищувального транспорту та обов'язкові постанови міської думи про виконання санітарних правил, 1917–1919 р., 100 арк.
9. Держархів Волинської обл. Ф. 3, оп. 1, спр. 1694. Циркуляри Міністерства внутрішніх справ та переписка з Луцьким повітовим старостою про забезпечення населення продуктами та промисловими товарами. Закони Української Центральної ради, 1918 р., 142 арк.
10. Держархів Волинської обл. Ф. 3, оп. 1, спр. 1718. Бюлетені та відомості про епідемічні захворювання по Волинській губернії, 1918–1919 р., 42 арк.
11. Держархів Волинської обл. Ф. 85, оп. 1, спр. 1. Переписка з ветеринарними лікарями 1 і 2 дільниць про боротьбу із заразними хворобами тварин, 1914–1915 рр., 70 арк.
12. Держархів Волинської обл. Ф. 85, оп. 1, спр. 2. Переписка з ветеринарними лікарями 1 і 2 дільниць про знищення коней, що захворіли на сап, та акти знищення коней, що хворі на сап, 1914 р., 78 арк.
13. Держархів Волинської обл. Ф. 85, оп. 1, спр. 3. Переписка з ветеринарним лікарем 2 дільниці про ізолювання хворих тварин, про рух тварин через встановлені пункти та ін., 1918 р., 47 арк.
14. Держархів Волинської обл. Ф. 85, оп. 1, спр. 4. Переписка з ветеринарним лікарем 1 дільниці про забезпечення встановлених пунктів необхідним інструментом та відомості інструментів ветеринарних пунктів, 1918 р., 34 арк.
15. Держархів Волинської обл. Ф. 85, оп. 1, спр. 5. Звіти спеціалістів по тваринництву про поїздку на обласний ветеринарний з'їзд та переписка з Волинським губернським правлінням про штат земських ветеринарних лікарів на 1915 р., 1915–1916 р., 23 арк.
16. Держархів Волинської обл. Ф. 85, оп. 1, спр. 6. Рапорти дільничних лікарів Луцького повіту про кількість інфекційно-хворих, відправлених в Луцьку земську лікарню, про постачання медикаментів медичним пунктам та ін. Протокол засідання Луцьких повітових земських зборів, 1914–1916 рр., 214 арк.
17. Держархів Волинської обл. Ф. 158, оп. 1, спр. 6. Книга протоколів засідання магістрату м. Луцьк за 1919 р., 156 арк.
18. Держархів Волинської обл. Ф. 158, оп. 1, спр. 19. Протоколи Ради магістрату м. Луцьк за 1920 р., 270 арк.
19. Пясецький В. Перші паростки відродження (З історії Луцької української громади. 1917 р.) / В. Пясецький // Народна трибуна. – 1992. – 30 травня. – С. 4.